

แนวทางการพัฒนารูปแบบแหล่งท่องเที่ยวตามเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว

เชิงนิเวศ กรณีศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคน จ.สมุทรสงคราม

Model Development for Standard Quality of Ecotourism : A Case Study of the Center of Conservation of the Saltwater Forest, KlongKon, Samut Songkhram Province

สุดารัตน์ แสงจำนงค์

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

E-mail : susang2520@hotmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาเพื่อหาแนวทางการพัฒนารูปแบบแหล่งท่องเที่ยวตามเกณฑ์มาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศในศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคน จ.สมุทรสงครามนั้น เป็นการศึกษาโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อประเมินประสิทธิภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว และจัดทำแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้มีความพร้อมต่อการขอรับการรับรองมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว จากนั้นนำแนวทางที่ได้มาพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวมีความพร้อมและสามารถขอรับการรับรองมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ซึ่งกระบวนการศึกษาทำโดยใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ อธิบายสภาพการณ์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นจริง ณ วันที่ทำการศึกษา โดยการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวแบบมีส่วนร่วม และสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องโดยตรงแบบเจาะลึก เล่าเรื่อง (Narrative Interview) กับแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์สรุปผลเพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนา ซึ่งผลที่ได้จากการศึกษาพบว่า ศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคนมีศักยภาพและคุณภาพสูงในทุกด้าน โดยมีคะแนนรวมในระดับดีเยี่ยมโดยเฉพาะในองค์ประกอบด้านศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งจะว่าด้วยเรื่องการดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว อันเป็นกุญแจสำคัญสำหรับแหล่งท่องเที่ยวในการสร้างความยั่งยืนให้กับชุมชน การวิจัยได้เสนอแนะแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวครอบคลุมประเด็นที่เป็นจุดอ่อนในแหล่งท่องเที่ยว และจากนั้นนำแนวทางที่ได้เสนอแนะผู้ที่เกี่ยวข้องได้แก่ สำนักงานวิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม และหัวหน้าชุดวิจัยเพื่อร่วมกันพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว

คำสำคัญ : แหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ, เกณฑ์มาตรฐาน, คุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ABSTRACT

This is the study to determine the model development for standard quality of ecotourism in the area of the Center of Conservation of Saltwater Forest Klongkon, Samut Songkhram province. The main objectives were to evaluate this specific place for the effectiveness and to establish a standard quality of ecotourism according to the criteria set by the Ministry of Tourism and Sport. This research paper utilized the qualitative method to elucidate the environment, the surrounding, and the atmosphere. In-depth and narrative interviews with semi-structural question were employed. The findings disclosed that the Center of Conservation of Saltwater Forest demonstrated a high quality and excellent potential to be an eco-tourist destination. The researcher has also developed an eco-tourism guideline for the relevant stakeholders for the standard of quality development of this center to be an important ecotourism destination.

Keywords : Ecotourism Destination, Criteria for Standard Quality of Ecotourism

หลักการและเหตุผล

แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน กรณีสถาบันอนุรักษ์ป่าชายเลน คลองโคน จ.สมุทรสงคราม นั้น เป็นหนึ่งในผลงานที่เกิดขึ้นจากการวิจัย “การพัฒนา รูปแบบและมาตรฐานการท่องเที่ยวเชิงธรรมชาติและเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่น” ภายใต้การสนับสนุนทุนวิจัยจากสำนักงาน วิสาหกิจขนาดกลางและขนาดย่อม ซึ่งเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนา แหล่งท่องเที่ยวให้มีความสามารถในการแสดงศักยภาพและ ความโดดเด่นที่เป็นเอกลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวออกสู่ สายตานักท่องเที่ยว ดึงดูดใจให้เดินทางมาท่องเที่ยวและมีความ สามารถในการสร้างรายได้ในระยะยาว ทั้งนี้รวมถึง การควบคุมให้การเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวไม่ส่ง ผลกระทบต่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยว ตามแนวคิด การจัดการการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (sustainable tourism management)

เป็นที่น่าสังเกตว่าการส่งเสริมและพัฒนาการท่องเที่ยวของประเทศที่ผ่านมาเน้นการนำเอาทรัพยากรมา แปรูปமாகเกินไป การดูแลอนุรักษ์ยังไม่ได้มีการใส่ใจดูแล จากหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเท่าที่ควร เป็นเหตุทำให้เกิดความเสื่อมโทรมและความด้อยลงในคุณค่าเชิงการท่องเที่ยวของ แหล่งท่องเที่ยว (การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2544) ซึ่ง หากไม่มีมาตรการที่เหมาะสมในการจัดการกับเหตุปัจจัย ต่างๆ แล้ว สถานการณ์การท่องเที่ยวของประเทศอาจประสบ กับปัญหาวิกฤติได้ จำนวนนักท่องเที่ยวอาจลดลง รายได้จาก การท่องเที่ยวลดลง และที่สุดคือโอกาสที่จะแก้ปัญหาเศรษฐกิจ ของประเทศก็ลดลงด้วย

การวิจัยนี้ได้นำเอาหลักการวิจัยแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) มาเป็นเครื่องมือหลักในการ ดำเนินงานในแหล่งท่องเที่ยว โดยทำการพัฒนาตามรูปแบบ และหลักเกณฑ์ที่ได้กำหนดไว้ในมาตรฐานคุณภาพแหล่ง ท่องเที่ยวที่ได้พัฒนาขึ้นโดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ด้วยความร่วมมือของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. ประเมินประสิทธิภาพและศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยว
2. จัดทำแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้มีความพร้อมต่อการขอรับการรับรองมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว
3. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวโดยอาศัยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้แหล่งท่องเที่ยวมีความพร้อม และสามารถขอรับการรับรองมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวตามหลักเกณฑ์ที่กำหนดไว้โดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

แนวคิด ทฤษฎีและวรรณกรรม

1. การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนในชุมชน

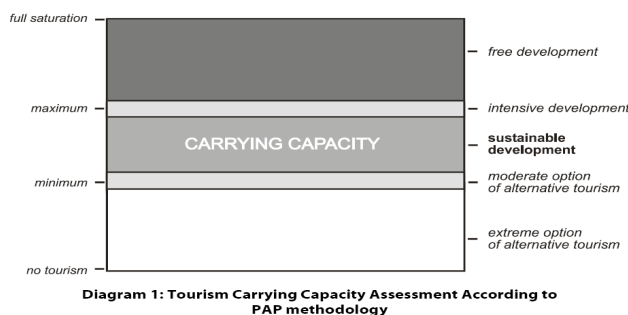
แนวคิดการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเป็นการนำเอาหลักการที่เชื่อถือได้หรือได้รับการพิสูจน์แล้วมาใช้เพื่อกำหนดแนวทางพัฒนา ซึ่งผู้พัฒนาจะต้องเรียนรู้และทำความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการต่างๆ ให้เกิดความเข้าใจอย่างถ่องแท้เพื่อการวางแผนการพัฒนาอย่างไม่ผิดพลาด โดยการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ดีนั้นจะต้องทำความเข้าใจในปัจจัยที่จำเป็นสำหรับการเป็นแหล่งท่องเที่ยว ซึ่งต้องประกอบด้วยปัจจัยที่สำคัญ 5 ประการ (FIVE A's OF TOURISM) (Tourism Western Australia, 2009) ได้แก่ 1) Attractions สถานที่ที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจเดินทางมาเยี่ยมชม มีความโดดเด่น เป็นเอกลักษณ์ สามารถดึงดูดหรือจูงใจให้เกิดการเดินทางท่องเที่ยวได้ 2) Access สิ่งอำนวยความสะดวกด้านการเดินทางจากถิ่นที่อยู่ของนักท่องเที่ยวไปยังสถานที่ท่องเที่ยวที่นักท่องเที่ยวต้องการเข้าชม ทั้งนี้หมายถึง ระบบขนส่งและสาธารณูปโภคด้านการขนส่งที่เอื้อให้การเดินทางเกิดความสะดวกสบายมากยิ่งขึ้น 3) Accommodation สถานที่พักที่ใกล้เคียงกับแหล่งท่องเที่ยวมีสิ่งอำนวยความสะดวกที่พร้อมต่อการให้บริการนักท่องเที่ยว สร้างความรู้สึกรบายและปลอดภัยแก่นักท่องเที่ยว 4) Amenities หมายถึง การบริการต่างๆ ที่จัดไว้เพื่อบริการนักท่องเที่ยวในระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อสร้างความสะดวกสบาย ตอบสนองความต้องการ และสร้างประสบการณ์ใหม่ให้กับนักท่องเที่ยว เช่น บริการร้านอาหาร สปา ร้านค้าของที่ระลึก ร้านสะดวกซื้อ ห้องน้ำ ผับ

บาร์ ห้างสรรพสินค้า หรือ แม้แต่บริการโทรคมนาคม เป็นต้น และ 5) Awareness มีความหมายครอบคลุม 3 ประการ ได้แก่ (1) คนในชุมชนต้องมีความตระหนักและมีทัศนคติที่เป็นบวกต่อการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว ไม่เห็นนักท่องเที่ยวเป็นศัตรู (2) คนที่ต้องเผชิญหน้ากับนักท่องเที่ยวโดยตรงต้องมีทัศนคติที่ดีต่อนักท่องเที่ยวอย่างมาก ทั้งนี้หมายถึงรวมถึง คนทุกคน ธุรกิจทุกประเภท หรือแม้แต่หน่วยงานราชการหรือ กึ่งราชการที่ต้องสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับนักท่องเที่ยวที่จะต้องตระหนักถึงภาพลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยว หรือประเทศชาติที่มีในสายตานักท่องเที่ยว

ความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) เป็นอีกประเด็นที่ทั่วโลกกำลังให้ความสนใจและตื่นตัวมากในขณะนี้ ตามแนวทางการพัฒนาอย่างยั่งยืน โดยความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว หมายถึง รูปแบบ

ในการพัฒนาการท่องเที่ยวซึ่งต้องพัฒนาบนพื้นฐานการใช้ประโยชน์ทางการท่องเที่ยวแต่ไม่ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงหรือกระทบต่อระบบนิเวศทางธรรมชาติที่มีหรือเรียกว่าการพัฒนาการท่องเที่ยวภายใต้ความสามารถในการรองรับได้ของระบบนิเวศ ซึ่งการประเมินความสามารถในการรองรับทางการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวจะประเมินบนพื้นฐานปัจจัยที่สำคัญ 2 ประการตามหลักการแบบ PAP (Priority Actions Programme) ได้แก่

1. ความยืดหยุ่นของ physical-ecological-infrastructural,socio-demographic, และ political-economic parameters
2. การวิเคราะห์และประเมินผลความแตกต่างที่จะเกิดขึ้นในการรองรับการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวก่อนการพัฒนา

ภาพที่ 1 : CARRYING CAPACITY ASSESSMENT FOR TOURISM DEVELOPMENT

ที่มา : <http://www.pap-thecoastcentre.org/pdfs/>

จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นได้ว่า การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทุกประเภทซึ่งรวมไปถึงแหล่งท่องเที่ยวในชุมชนที่ดูแลและบริหารจัดการโดยชุมชน ที่นอกจากจะต้องคำนึงถึงแนวทางการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวแบบ 5 As และการคำนึงถึงความสามารถในการรองรับนักท่องเที่ยว (Carrying Capacity) แล้ว สุเมธ ตันติเวชกุล (2549) กล่าวว่า การที่รูปแบบการท่องเที่ยวที่มีชุมชนเข้ามามีบทบาทรับผิดชอบแหล่งท่องเที่ยวและกิจกรรมการท่องเที่ยวด้วยตนเองนั้น จุดสำคัญที่จะก่อให้เกิดความสำเร็จได้หรือไม่ก็ย่อมต้องขึ้นอยู่กับตัวชุมชนเป็นสำคัญ เพราะเขาเป็นเจ้าของสินค้า เจ้าของ

สมบัติ รวมไปถึงหน่วยงานต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้การสนับสนุน ก็ยังจะทำให้ประสบความสำเร็จได้ง่ายขึ้น แต่การพูดถึงการเริ่มต้นแล้วไม่พูดถึงการดำรงอยู่หรือการสิ้นสุดของการท่องเที่ยวดังกล่าวก็คงไม่ได้ เพราะการดำเนินการที่ดีต้องมีการประเมินความเสี่ยงร่วมด้วยเสมอ เพื่อให้ทุกฝ่ายได้เตรียมความพร้อมในการรองรับกับสถานการณ์ต่างๆ ที่อาจจะเกิดได้และรวมถึงการหาทางป้องกันปัญหาที่จะเกิดไว้เสียตั้งแต่เนิ่นๆ เมื่อมีนักท่องเที่ยวเข้ามาสิ่งที่จะตามมาด้วยก็คือการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และหากชุมชนจะมีการเปลี่ยนแปลงไปจริงๆ ก็คงเป็นเรื่องที่ห้ามไม่ได้ แต่จะอย่างไรให้การ

เปลี่ยนแปลงนั้นไม่กระทบกับของเดิม หรือยังคงใกล้เคียงกับของเดิมที่มีอยู่ ดังนั้นการจัดการท่องเที่ยวของชุมชนไว้ประกอบด้วยขั้นตอนที่สำคัญได้แก่ 1) คัดเลือกพื้นที่เพื่อการท่องเที่ยว 2) เตรียมความพร้อมด้านการประชาสัมพันธ์เผยแพร่การจัดการท่องเที่ยวของชุมชน ด้านการจัดทำแผนการ/โครงการร่วมกับผู้ที่เกี่ยวข้องทุกระดับ ด้านการจัดทำเส้นทางและแผนที่ท่องเที่ยวของชุมชน ด้านการอบรมการนำเที่ยวหรือมัคคุเทศก์แก่คนในชุมชน และด้านการกำหนดมาตรการในการท่องเที่ยวของชุมชน 3) การจัดหานักท่องเที่ยว และ 4) การให้บริการการท่องเที่ยว

2. มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การท่องเที่ยวเชิงนิเวศเป็นรูปแบบหนึ่งของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน เป็นแนวทางที่สำคัญในการจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ธรรมชาติเพื่อรักษาระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งเน้นที่การป้องกันและลดผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดจากการท่องเที่ยว ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้เกี่ยวกับระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยว และประสานประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจให้กับท้องถิ่น รวมทั้งการให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการแหล่งท่องเที่ยว โดยสำนักงานพัฒนาการท่องเที่ยว กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา (2548) เล็งเห็นความสำคัญและต้องการให้การท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวเกิดความยั่งยืน จึงได้จัดทำมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศขึ้น ซึ่งได้ให้คำนิยามแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศว่า ต้องเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีลักษณะทางธรรมชาติที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น โดยอาจมีเรื่องราวทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับระบบนิเวศเข้าไปเกี่ยวข้อง โดยการจัดการการท่องเที่ยวในแหล่งนั้นจะต้องมีกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้อง มีกิจกรรมที่ส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเกี่ยวกับระบบนิเวศนั้น มีการจัดการสิ่งแวดล้อมและการท่องเที่ยวอย่างมีส่วนร่วมของท้องถิ่น เพื่อมุ่งเน้นให้เกิดจิตสำนึกต่อการรักษาระบบนิเวศอย่างยั่งยืน

มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ มีหลักเกณฑ์ 4 ประการ คือ ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน การจัดการด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก และการมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว ทั้งนี้ในแต่ละองค์ประกอบจะมีดัชนีชี้วัดความมีศักยภาพ ความมี

ประสิทธิภาพ และควมมีคุณภาพ เพื่อใช้ในการประเมินมาตรฐานของแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

การกำหนดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศได้ยึดตามกรอบและแนวคิดพื้นฐานของการท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ครอบคลุมเนื้อหาที่สำคัญได้แก่ 1) ศักยภาพความเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หมายถึง ความสามารถในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงนิเวศของพื้นที่โดยยึดตามหลักการของการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน 2) การจัดการเพื่อให้เกิดความยั่งยืน หมายถึง ความสามารถในการควบคุม ดูแล การดำเนินงานการจัดการแหล่งท่องเที่ยวตามหลักการของการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน 3) การสร้างจิตสำนึกและการให้การศึกษา ด้านสิ่งแวดล้อม 4) การมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชน/ชุมชนได้มีส่วนร่วมในการคิด การพิจารณาตัดสินใจ การดำเนินการและร่วมรับผิดชอบในเรื่องต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อประชาชนหรือชุมชนนั้นๆ รวมทั้งการกระจายรายได้หรือผลประโยชน์สู่ท้องถิ่น

จากแนวคิดนำมาสู่การกำหนดหลักการของมาตรฐานและการพิจารณา กำหนดดัชนีชี้วัดมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศซึ่งประกอบด้วย

1. ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ได้แก่

- แหล่งธรรมชาติมีจุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยวและเรียนรู้
- มีความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ
- แหล่งธรรมชาติมีความเกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมท้องถิ่น
- ความปลอดภัยของแหล่งธรรมชาติในการท่องเที่ยว

2. การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่เพื่อให้เกิดความยั่งยืน ได้แก่

- การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของตัวแหล่งท่องเที่ยว
- การจัดการด้านบริการนักท่องเที่ยว
- การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว
- การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

3. การจัดการด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก ได้แก่

- มีศูนย์บริการที่ให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว

- มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในด้านการประหยัดพลังงานและการกำจัดของเสียอย่างถูกวิธี
- มีการให้ความรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติ และการอนุรักษ์กับพนักงานนำเที่ยว นักท่องเที่ยว และชุมชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่
- มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องระบบนิเวศ และการอนุรักษ์ให้กับการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยว ผู้ประกอบการท่องเที่ยวและชุมชน

4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยวได้แก่

- ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว
- ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว

ระเบียบวิธีวิจัย

การศึกษาในครั้งนี้มุ่งศึกษาสภาพการณ์จริงที่เกิดขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวในช่วงระยะเวลาที่ทำวิจัย ซึ่งนักวิจัยได้เลือกใช้วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพที่มุ่งอธิบายสิ่งที่ค้นพบตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ในวัตถุประสงค์ ที่ตั้งไว้ โดยมีกระบวนการดำเนินการดังนี้

1. วิธีเก็บและรวบรวมข้อมูล

จากขอบเขตการศึกษาที่กำหนดโดยวัตถุประสงค์นั้น ทำให้นักวิจัยได้ออกแบบการวิจัยโดยใช้วิธีการต่างๆ ดังต่อไปนี้

(1) การสัมภาษณ์เจาะลึกเกี่ยวกับการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืนในแหล่งท่องเที่ยว โดยใช้วิธีการเล่าเรื่อง (Narrative Interview) แบบอิงโครงสร้าง (Semi-Structure)

(2) การประเมินผลและสังเกตการณ์แบบมีส่วนร่วมในแหล่งท่องเที่ยว (Participation Observation) ซึ่งเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับดัชนีชี้วัดที่กำหนดไว้ในมาตรฐาน

2. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

(1) ผู้นำชุมชนที่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการดูแลและรักษาแหล่งท่องเที่ยว

3. เครื่องมือวิจัย

(1) แบบสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนในแหล่งท่องเที่ยวที่มีหัวข้อคำถามนำตามเนื้อหาที่ต้องการศึกษา โดยพิจารณาความสอดคล้องของเรื่องตามดัชนีชี้วัดมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยว

(2) แบบประเมินแหล่งท่องเที่ยวปรับปรุงจากมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศที่ได้พัฒนาขึ้นโดยกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา

4. การวิเคราะห์และรายงานผลการวิจัย

สำหรับในการวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อหาแนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวซึ่งต้องสามารถนำไปใช้และพัฒนาได้จริง การวิเคราะห์และสรุปผลจึงเป็นวิธีการที่เหมาะสมมากที่สุด

สรุปผลการวิจัย

1. ศักยภาพและจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว

สมัยก่อนพื้นที่ป่าชายเลนบ้านคลองโคกนกบุงกรุกทำลายจนหมดเพื่อนำพื้นที่มาทำนาทำไร่และทำประโยชน์อื่นๆ จนกระทั่งความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรทางทะเลใกล้หายไป อาหารประเภทสัตว์น้ำทางทะเลก็สูญหายไป อาชีพทางการประมงก็ไม่สามารถเลี้ยงชีวิตให้อยู่รอดได้ จึงทำให้ประชากรในพื้นที่ที่อยู่ในวัยทำงานต้องแยกย้ายไปประกอบอาชีพที่อื่น ต่อมาในปี พ.ศ.2534 ชาวบ้านในพื้นที่โดยการนำของผู้ใหญ่ชงค์ จึงได้มีความคิดปลูกป่าชายเลนเพื่อฟื้นฟูสภาพความอุดมสมบูรณ์ของพื้นที่ป่าชายเลนให้กลับมา มีความอุดมสมบูรณ์เหมือนแต่ก่อน การทดลองปลูกป่าชายเลนในช่วง 3 ปีแรกไม่ประสบความสำเร็จเจอกับปัญหาสารพัด ทั้งการคัดเลือกพันธุ์ไม้ที่จะปลูก การอยู่รอดหลังปลูกและความไม่ร่วมมือของบางคนต่อมาก็มีหน่วยงานรัฐเริ่มเห็นความสำคัญ โดยเฉพาะเป็นพระมหากรุณาธิคุณจากสมเด็จพระเทพฯ ที่ทรงเห็นความสำคัญของการปลูกป่าชายเลน จึงได้เสด็จมาทรงปลูกป่าชายเลนที่นี้ด้วยพระองค์เองในปี พ.ศ. 2540, 2541, 2542, 2545 และ 2547 จนปัจจุบันพื้นที่ป่าชายเลนของบ้านคลองโคกนกกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง และเกิดมีสัตว์น้ำชายฝั่งมากมาย ทำให้เกิดอาชีพทางการประมงของคนในพื้นที่ที่สามารถเลี้ยงชีวิตได้อย่างพอเพียง แรงงานที่ต้องย้ายไปทำงานที่อื่นก็กลับมาทำมาหากินที่บ้านเกิด ครอบครัว

กลับมาอยู่พร้อมหน้ากัน ชาวบ้านในพื้นที่มีอาชีพหลากหลายที่จะเลี้ยงตัวเอง บางส่วนก็รวมตัวกันเป็นกลุ่มอาชีพตามความถนัด เช่น กลุ่มชาวเรือ กลุ่มทำอาหาร กลุ่มกระเตง (บ้านพักกลางทะเลที่เฝ้าฟาร์ม หอย) เป็นต้น เมื่อมีการทำกิจกรรมเป็นกิจลักษณะขึ้นมาก็เกิดมีการจัดเที่ยวเชิงอนุรักษ์ขึ้นมาที่นี้ เมื่อมีการมาเที่ยวส่วนใหญ่มักต้องการเที่ยวและค้างคืนบนกระเตงกลางทะเล ผู้ใหญ่ซึ่งก็ได้ดำเนินการให้มีโฮมสเตย์กลางทะเลขึ้นมานี้ชื่อว่า “ผู้ใหญ่ชงค์ โฮมสเตย์” เพื่อตอบสนองกลุ่มนักท่องเที่ยวทุกรูปแบบที่ต้องการมาสัมผัสกับกิจกรรมดีๆ ซึ่งมีมากมายของที่นี่และที่สำคัญเน้นความเป็นธรรมชาติ เที่ยวแบบมีประโยชน์ได้ทั้งความสุข สารความรู้ และความรู้สึกที่ได้ร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติให้ยั่งยืนชั่วลูกชั่วหลานตลอดไป (ศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคน, 2553)

พีรณิ รัตนพงศ์ธระ บุตรชายผู้ใหญ่ชงค์ได้ให้สัมภาษณ์ถึงความเป็นมาของการก่อตั้งศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคนไว้ว่า การก่อตั้งศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคน ได้เริ่มก่อตั้งขึ้น โดยมีจุดมุ่งหมายที่สำคัญคือ 1) เพื่อเผยแพร่ และประชาสัมพันธ์โครงการปลูกป่าชายเลนให้เป็นที่รู้จัก 2) ทำให้ชาวบ้านมีรายได้จากการเดินทางท่องเที่ยวและการอนุรักษ์ป่าชายเลน 3) สร้างจิตสำนึกในการรักธรรมชาติ และ 4) ทำให้คนทั่วไปภายนอกสามารถเข้าถึงการอนุรักษ์และการ

ท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวนี้ได้โดยง่าย พีรณิ รัตนพงศ์ธระได้เล่าให้ฟังถึงรูปแบบการก่อตั้งศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคนว่ามาจากการเดินทางไปศึกษาการจัดการการท่องเที่ยวในอำเภออัมพวาและนำแนวคิดที่ได้มาพัฒนาคลองโคนบนพื้นฐานรูปแบบการดำเนินชีวิตและวิถีชีวิตเดิมที่เป็นอยู่ โดยได้เริ่มจากการสำรวจพื้นที่ชุมชนวิเคราะห้ผลและหาแนวทางในการพัฒนา ตามลำดับ ทำให้ปัจจุบันศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคนเป็นแหล่งอนุรักษ์ป่าชายเลนและระบบนิเวศชายฝั่งที่ได้รับการยอมรับและมีนักท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยวเดินทางมาเยี่ยมชมจำนวนมาก

จากการสำรวจแหล่งท่องเที่ยวและประเมินโดยเครื่องมือประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวทำให้ทราบว่า ศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคนเป็นที่ที่มีศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศของประเทศไทยได้เป็นอย่างดี โดยหากได้รับการพัฒนาอย่างถูกต้องเหมาะสมก็จะสามารถสร้างประโยชน์อย่างยั่งยืนได้ เนื่องจากคุณค่าของแหล่งท่องเที่ยวมีมากเพียงพอในการดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและมีช่องทางที่จะพัฒนาให้มีความพร้อมเพิ่มมากขึ้นได้ในอนาคต ซึ่งจากการสำรวจนักวิจัยได้สรุปจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยวที่ควรรักษาไว้เพื่อส่งเสริมให้พร้อมมากยิ่งขึ้นต่อไปดังรายละเอียดในตารางที่ 1 ต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงจุดเด่นของแหล่งท่องเที่ยว

จุดเด่นที่ต้องคงไว้ต่อไป

- 1.ประโยชน์จากการอนุรักษ์ของชุมชนและการส่งเสริมให้มีการปลูกป่าชายเลนมีผลทำให้มีผืนแผ่นดินงอกเพิ่มขึ้นทุกปี
- 2.จากคุณสมบัติสมบูรณ์ของป่าชายเลนทำให้สัตว์หน้าดินที่เคยสูญพันธุ์ไปกลับมาใหม่และมีสัตว์หน้าดินเพิ่มชนิดขึ้นทุกปี
- 3.การเดินทางท่องเที่ยวของนักท่องเที่ยวไม่มีผลในการทำลายแหล่งท่องเที่ยวโดยแหล่งธรรมชาติยังคงสภาพเดิมและมีร่องรอยการรบกวนโดยมนุษย์เพียงเล็กน้อย
- 4.แหล่งธรรมชาติมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตชุมชนอย่างแท้จริง คนในชุมชนยังต้องพึ่งพาแหล่งดังกล่าวในการดำเนินชีวิต
- 5.เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีความปลอดภัยสูงมาก
- 6.มีการจัดการด้านการใช้ประโยชน์พื้นที่ในแหล่งท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบโดยชุมชนมีส่วนร่วม มีการกระจายรายได้ทั่วถึงคนในชุมชนมากกว่าร้อยละ 50 ของคนในชุมชนทั้งหมด
- 7.มีการจัดการด้านบริการนักท่องเที่ยวครบวงจร เป็นระบบและถูกสุขลักษณะดีมาก
- 8.มีการจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยวที่ดีเป็นระบบ
- 9.มีแผนการดำเนินงานเพื่อจัดทำติดตามและประเมินผลการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว

10. มีการจัดให้มีศูนย์บริการที่ให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและอำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวพร้อมมีสื่อและเจ้าหน้าที่ซึ่งเป็นบุคลากรของชุมชนไว้คอยให้บริการ
11. มีการรณรงค์ให้นักท่องเที่ยวร่วมกันประหยัดพลังงานทุกประเภทและช่วยกันรักษาสิ่งแวดล้อมผ่านทางสื่อต่างๆ
12. มีการจัดอบรมคนในชุมชนเพื่อให้รู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรที่มี
13. มีการจัดเส้นทางการศึกษาธรรมชาติและป้ายสื่อความหมายตลอดเส้นทาง
14. มีการจัดกิจกรรมการศึกษาธรรมชาติสำหรับผู้ที่มีความสนใจเฉพาะด้าน
15. มีการเผยแพร่ข้อมูลของแหล่งท่องเที่ยวผ่านทางสื่อต่างๆ
16. การมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อกิจกรรมการท่องเที่ยวเป็นไปด้วยความเรียบร้อย คนส่วนใหญ่เข้ามามีส่วนร่วมในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการวางแผนจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน ด้านการดูแลรักษาทรัพยากร ด้านการรักษาวัฒนธรรมท้องถิ่น ด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว และการจัดตั้งองค์กรเพื่อการอนุรักษ์ของชุมชน
17. คนในชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยวไม่ว่าจะเป็น รายได้จากการขายอาหารและสินค้าพื้นเมือง รายได้จากการนำเที่ยว และให้บริการในกิจกรรมการท่องเที่ยว รายได้จากการจ้างงานเพื่อใช้ในการท่องเที่ยว หรือรายได้จากที่พักที่จัดให้บริการนักท่องเที่ยวแบบโฮมสเตย์

2. ผลการประเมินคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว

การพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่ได้มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศและเกิดความยั่งยืนได้นั้น นักวิจัยได้ทำการประเมินคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเพื่อค้นหาปัจจัยที่มีผลต่อความยั่งยืนของแหล่งท่องเที่ยวและควรจะได้รับการพัฒนา โดยใช้แบบประเมินมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว

เชิงนิเวศที่พัฒนาขึ้นโดยสำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวกระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา ประเมินแหล่งท่องเที่ยวแบบทวิภาคีโดยมีตัวแทนจากสำนักงานพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว ประเมินร่วมกับนักวิจัย ซึ่งจากการประเมินนั้นได้ผลการประเมินดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 ผลการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว (คะแนนรวมทุกองค์ประกอบ)

องค์ประกอบที่	คะแนนเต็ม	คะแนนที่ได้	ระดับการประเมิน
1. ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ	40	32	ดีเยี่ยม
2. การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืน	20	17.5	
3. การจัดการด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก	20	14	
4. การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว	20	18	
รวม	100	81.5	

ตารางที่ 3 องค์ประกอบที่ 1 ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

ผู้ประเมิน	ตัวชี้วัด คะแนนเต็ม				รวม
	1.1	1.2	1.3	1.4	
	จุดดึงดูดด้านการท่องเที่ยวและเรียนรู้ของแหล่งธรรมชาติ	ความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งธรรมชาติ	ความเกี่ยวข้องของวัฒนธรรมท้องถิ่นกับแหล่งธรรมชาติ	ความปลอดภัยของแหล่งธรรมชาติในการท่องเที่ยว	
	10	10	10	10	40
เฉลี่ย	4	8	10	10	32

ตารางที่ 4 องค์ประกอบที่ 2 การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืน

ผู้ประเมิน	ตัวชี้วัด คะแนนเต็ม				รวม
	2.1	2.2	2.3	2.4	
	การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของตัวแหล่งท่องเที่ยว	การจัดการด้านบริการนักท่องเที่ยว	การจัดการด้านกิจกรรมการท่องเที่ยว	การจัดการด้านการติดตามและการประเมินการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่อันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว	
	5	5	5	5	20
เฉลี่ย	5	5	5	2.5	17.5

ตารางที่ 5 องค์ประกอบที่ 3 การจัดการด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก

ผู้ประเมิน	ตัวชี้วัด คะแนนเต็ม				รวม
	3.1	3.2	3.3	3.4	
	มีศูนย์บริการที่ให้ข้อมูลแหล่งท่องเที่ยวและความสะดวกแก่นักท่องเที่ยว	มีการให้ความรู้แก่นักท่องเที่ยวในด้านการประหยัดพลังงานและการกำจัดของเสียอย่างถูกวิธี	มีการให้ความรู้ถึงคุณค่าของทรัพยากรธรรมชาติและอนุรักษ์กับพนักงานนำเที่ยวนักท่องเที่ยวและชุมชนที่อยู่โดยรอบพื้นที่	มีบุคลากรที่มีความรู้เรื่องระบบนิเวศ และการอนุรักษ์ให้บริการด้านความรู้แก่นักท่องเที่ยวผู้ประกอบการ และชุมชน	
	5	5	5	5	20
เฉลี่ย	5	3	4.5	1.5	14

ตารางที่ 6 องค์ประกอบที่ 4 การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว

ผู้ประเมิน	ตัวชี้วัด คะแนนเต็ม		รวม
	4.1	4.2	
	ชุมชนท้องถิ่นได้มีส่วนร่วมในการบริหารจัดการการท่องเที่ยว	ชุมชนมีรายได้จากการท่องเที่ยว	
	10	10	20
เฉลี่ย	10	8	18

อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ

1. แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเพื่อเข้าสู่มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยว

จากการสำรวจและประเมินแหล่งท่องเที่ยวข้างต้น นั้น นักวิจัยได้สรุปผลการประเมินและแนวทางการพัฒนา

แหล่งท่องเที่ยวเพื่อให้สามารถเข้าสู่การขอรับการรับรองมาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคนจะต้องพัฒนาตนเองในด้านต่างๆดังต่อไปนี้

ตารางที่ 7 แนวทางการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวของศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคน จังหวัดสมุทรสงคราม

ลำดับที่	แนวทางการพัฒนาตามเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
1	ศักยภาพในการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ 1) สัตว์ พืช หรือธรรมชาติที่มีคุณค่าโดดเด่น สามารถหาได้ทั่วไป ได้แก่ นก ปู ปลา สัตว์น้ำดินในป่าโกงกาง เป็นต้น ควรมีความเป็นเอกลักษณ์และนำมาพัฒนาให้เป็นจุดเด่น 2) ขาดการจัดการองค์ความรู้ให้คนในชุมชนอย่างเป็นระบบในด้านระบบนิเวศ และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศอย่างยั่งยืน และอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง
2	การจัดการด้านการใช้ประโยชน์ของพื้นที่ให้เกิดความยั่งยืน 1) กิจกรรมการท่องเที่ยวขาดความหลากหลาย และไม่เป็นเอกลักษณ์ 2) ยังไม่มีการนำผลการประเมินความเปลี่ยนแปลงของแหล่งท่องเที่ยวในด้านการพัฒนาขึ้นหรือเสื่อมโทรมลงอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว ไปใช้ในการวางแผนปรับปรุงพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวอย่างจริงจัง
3	การจัดการด้านการให้ความรู้และสร้างจิตสำนึก 1) คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่สามารถใช้อังกฤษได้ดีพอสำหรับการรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ 2) ขาดบุคลากรที่มีความรู้ในด้านระบบนิเวศและการอนุรักษ์
4	การมีส่วนร่วมของชุมชนในกิจกรรมการท่องเที่ยว 1) ชุมชนยังไม่มีรายได้จากการแสดงศิลปะพื้นบ้าน

2. แนวทางปฏิบัติการพัฒนาศูนย์อนุรักษ์ป่าชายเลนคลองโคน

จากแนวทางที่ได้จากการประเมินมาตรฐานแหล่งท่องเที่ยวที่ได้กล่าวข้างต้นทำให้สรุปประเด็นการพัฒนาที่ต้องดำเนินการดังต่อไปนี้

1. พัฒนาแหล่งท่องเที่ยวให้เป็นไปตามเกณฑ์มาตรฐานคุณภาพแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ดังต่อไปนี้

1.1 พัฒนาบุคลากรในแหล่งท่องเที่ยวให้มีองค์ความรู้ด้านการท่องเที่ยว ด้านการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และด้านการบริหารจัดการการท่องเที่ยว ดังนี้

1.1.1 พัฒนากิจกรรมการท่องเที่ยวของแหล่งท่องเที่ยวให้มีความหลากหลายบนพื้นฐานทรัพยากรชุมชน

ทั้งทรัพยากรป่าชายเลน ทรัพยากรคน ภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมชุมชน

1.1.2 พัฒน่องค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการแหล่งท่องเที่ยวให้แก่คนในชุมชนอย่างเป็นระบบ

1.1.3 พัฒน่องค์ความรู้ด้านระบบนิเวศและการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศตามเกณฑ์มาตรฐานให้แก่บุคลากรในชุมชน

1.1.4 พัฒน่องค์ความรู้ด้านการใช้อังกฤษสำหรับการรองรับนักท่องเที่ยวต่างชาติ

1.2 จัดทำศูนย์ส่งเสริมการเรียนรู้ป่าชายเลนคลองโคน

เอกสารอ้างอิง

- [1] บุญเลิศ จิตตั้งวัฒนา. 2542. การวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืน. เชียงใหม่. สำนักพิมพ์คณะมนุษยศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
- [2] พระราชบัญญัติการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 สืบค้นเมื่อ 10 พฤศจิกายน 2551 จาก <http://www.nayokcity.go.th/law004.htm>
- [3] ศักดิ์ไทย สุรภิจักร. (2545). จิตวิทยาสังคม: ทฤษฎีและปฏิบัติการ. กรุงเทพฯ : สุริยสาส์น.
- [4] สิทธิโชค วรรณสันติกุล. (2546). จิตวิทยาสังคม : ทฤษฎีและการประยุกต์. กรุงเทพฯ : ซีเอ็ดยุคเข็ญ
- [5] สุขเมธ ตันติเวชกุล. (2549). รูปแบบการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนของจังหวัดเพชรบุรี. วารสารราชภัฏเพชรบุรี, มปท.
- [6] Butler, Judith. (1990). *Gender Trouble: Gender Trouble: Feminism and the Subversion of Identity*. London : Routledge.
- [7] Edward Inskeep. (1987). Environmental Planning for Tourism. *Journal of Travel Research*, 26: 43.